

I. СТАТУЯ

Рукопис з Ардуа-холу

1

Лише мертвим дозволені пам'ятники, проте мені його звели ще за життя. Я вже скам'яніла.

Ця статуя стала жестом подяки за мої численні досягнення — саме так стверджувала грамота, зачитана вголос Тіткою Відалою. Вона отримала це завдання згори й аж ніяк не тішилася тим. Закликавши на допомогу всю свою скромність, я їй подякувала, а тоді потягнула за мотузку, прикріплену до полотна, що огортало мене, — воно хвилиною впало на землю. У нас, в Ардуа-холі, не вибухають оплесками, але хтось потай аплодував. Я схилила голову на знак вдячності.

Моя статуя нереалістична, як це завжди буває: я вийшла молодша, стрункіша, давно вже не була в такій добрій формі. Виструнчилася, розправивши плечі, вуста застигли у жорсткій, та все ж доброзичливій усмішці. Очі пильно вдивляються у якийсь осяйний орієнтир, що символізує мій ідеалізм, неухильну відданість обов'язку, рішучість, готовність рухатись уперед, не зважаючи на перешкоди. Не те щоб моїй статуї було видно щось у небі за похмурим скупченням дерев і кущів біля стежки, що біжить перед Ардуа-холом. Нам, Тіткам, не годиться бути надто самовпевненими навіть у кам'яній подобі.

Мою ліву руку стискає дівчинка років семи-восьми, дивиться на мене довірливими очима. Правиця ж лежить на голові жінки, яка зіщулилася біля мене: її голова покрита, очі звернені вгору, в обличчі читається чи то малодушність,

а чи вдячність — це Служниця. А за спиною одна з моїх Перлових Дів, готова вирушити у місіонерську подорож. На поясі в мене шокер. Зброя нагадує мені про власні помилки: якби ж я діяла ефективніше, вона була б не потрібна. Вистачило б і переконливого голосу.

Скульптурна група не дуже вдала — надто захарашена. Варто було б надати мені більшої виразності. Але принаймні я схожа на людину при своєму розумі. Могло б бути гірше, бо ж літня скульпторка, нині покійна, щира вірянка, мала схильність наділяти своїх моделей вираженими очима, що символізували ревність і побожність. Бюст Тітки Гелени в її виконанні демонструє всі ознаки сказу, бюст Тітки Відали — гіпертиреозу, а Тітка Елізабет, схоже, от-от вибухне.

На відкритті монумента скульпторка нервувала. Чи достатньо вона полестила мені своєю роботою? Чи я її схвалю? Чи буде помітно, що я схвалюю? Я трохи розважилася, міркуючи, чи не насупитися, коли полотно впаде, але потім передумала — усе ж я не позбавлена здатності до співчуття. «Дуже реалістично», — промовила я натомість.

То було дев'ять років тому. Відтоді моя статуя чимало витерпіла: мене декорували голуби, у вологих тріщинах оселився мох. Шанувальники заповзялися залишати біля моїх ніг приношення: яйця для родючості, апельсини як символ вагітності, круасани як натяк на місяць. Хлібні вироби я ігнорую — вони зазвичай розмокають під дощем, а от апельсини забираю. Вони так освіжають...

Я пишу ці слова у своєму кабінеті в бібліотеці Ардуа-холу — одній із нечисленних бібліотек, що вистояли після того, як нашим краєм прокотилася низка сповнених ентузіазму обрядів книгоспалення. Треба було стерти зіпсуті, заплямовані кров'ю відбитки минулого, аби морально чисте покоління, що неодмінно мусило прийти, отримало чистий простір. Такою була теорія.

Утім поміж тих кривавих відбитків є й наші, і їх так просто не стерти. За роки я поховала чимало кісток; нині ж маю

намір знову їх відкопати, нехай лише для того, аби напутити тебе, моя невідома читачко. Якщо ти це читаєш, то мій рукопис принаймні вцілів. Хоча це, мабуть, самі фантазії: напевно, я ніколи не матиму читачів. Напевно, говоритиму лише до стіни в різних сенсах цього слова.

Годі на сьогодні писанини. Рука болить, спина ние, і на мене чекає вечірнє горня гарячого молока. Цю нудну писанину я сховаю подалі від камер спостереження — я знаю, де вони розташовані, відколи сама їх поставила. Та, попри ці перестороги, я розумію, який це ризик: писання може бути небезпечним. Які зради, які зречення можуть чекати на мене? У стінах Ардуа-холу є кілька людей, які залюбки прибрали б до рук ці сторінки.

«Зачекайте, — мовчки раджу я їм. — Буде ще гірше».

II. ШЛЯХЕТНА КВІТКА

Розшифрування показань свідка 369А

2

Ви просили розповісти, як мені було зростати у Гілеаді. Кажете, це буде корисно, а я ж хочу бути корисною. Певно, ви сподіваєтеся почути самі жахіття, але насправді в Гілеаді багатьох дітей любили й плекали так само, як будь-де, і багато дорослих були добрими, хоча й припускалися помилок так само, як будь-де.

Сподіваюся, ви не забуватимете, що всі ми схильні до ностальгії за теплом, яке відчували в дитинстві, хай якими химерними здаються іншим його обставини. Я згодна з вами: Гілеад мусить зникнути — надто багато в ньому несправедливості, надто багато фальші, надто багато того, що суперечить Божим намірам, — але дозвольте мені оплакати те добре, що буде втрачене разом з ним.

У нашій школі рожевий колір призначався для весни й літа, сливовий — для осені й зими, білий — для особливих нагод, як-от неділя чи свято. Руки закриті, волосся сховане, спідниця доходить до колін, коли тобі менше п'яти років, і на два дюйми вища від кісточки, коли більше, бо ж чоловічі жадання — жажлива річ і їх слід стримувати. Погляди чоловіків повсякчас блукають тут і там, наче прожектори, наче очі тигрів. Їх треба оберігати від нашої сліпучої сили й принадності наших ніг — струнких, худих чи повних, наших рук — витончених, м'язистих чи слабких, нашої шкіри — персикової чи

вугруватої, наших сяйливих, м'яких кучерів, грубих, неслухняних пасом чи тонких кісок — байдуже. Які б не були наші риси та форми, ми мимоволі є тенетами і спокусами, невинними й неосудними причинами того, що чоловіки п'яніють від хоті через саму нашу природу, тож хитаються, затинаються й падають через край («Край чого? — питали ми себе. — Це щось схоже на скелю?») — і летять сторчголов у полум'я, наче кульки з палаючої сірки, які жбурляє лютою рукою Бог. Ми заручниці неоціненого скарбу, що невидимо живе всередині нас; ми шляхетні квіти, які слід тримати у теплицях, інакше на нас налетять, обірвуть пелюстки, заберуть наш скарб, і тоді нас розтопчуть і пошматують ненажерливі чоловіки, що можуть чигати за будь-яким рогом там, у великому світі, сповненому гострих кутів і гріхів.

Саме таке розповідала нам у школі вічно застуджена й шмарклява Тітка Відала, поки ми ниділи над вишиванням серветок, картин і накидок для ослінчиків (найулюбленішими мотивами були квіти у вазі та фрукти у мисці). Однак Тітка Есті, наша улюблена вчителька, казала, що Тітка Відала передає куті меду і нічого лякати нас до божевілля, бо ж це може погано вплинути на наше щастя у майбутньому шлюбі.

— Дівчатка, не всі чоловіки такі, — заспокоювала вона нас. — Кращі з них мають сильний характер. Дехто вміє триматися гідно. А як повиходите заміж, побачите — усе це зовсім інакше, і буде зовсім не страшно.

Не те щоб вона щось про це знала, бо ж Тітки заміж не виходили, їм не дозволяли. Саме тому в них були книжки і письмо.

— Коли прийде час, ми з вашими батьками мудро обиратимемо вам чоловіків, — говорила Тітка Есті. — Тож не бійтеся. Вчіться і довіряйте старшим, вони зроблять усе якнайкраще, і все відбуватиметься як слід. Я молитимуся за це.

Та, попри ямочки й приязну усмішку Тітки Есті, ми радше схилилися до версії Тітки Відали. Мені снилися кошмари: скло теплиці розбивалося на друзки, далі було роздирання, шматування, топтання копитами, і по землі розліталося

шмаття — те, що доти було мною, — рожеве, біле й сливове. Мене жахала сама думка про дорослішання — про те, щоби бути достатньо дорослою для шлюбу. У мудрий вибір Тіток не вірилося: я боялася, що зрештою мене віддадуть за охопленого хіттю покидька.

Рожеві, білі й сливові сукні були обов'язкові для нас, особливих дівчат. Звичайні дівчата з Еконородин носили повсякчас однаковий одяг у гидкі кольорові смужки та сірі накидки, як у їхніх матерів. Вони навіть не вчилися вишивати хрестиком чи плести гачком — хіба що шити, робити квітки з паперу і всяке таке. Вони не були призначені для шлюбу з кращими чоловіками, Синами Якова та іншими Командорами чи їхніми синами — не те, що ми. Хоча деякі з них могли цього досягти, як дійдуть віку, якщо виявляться досить гарненькими.

Про це ніхто не говорив. Ми не мали вихвалитися своєю привабливістю, це було нескромно, так само як і помічати красу інших. Хоча ми, дівчата, знали правду: краще бути вродливою, ніж потворною. Навіть Тітки приділяли гарненьким більше уваги. Але якщо ти вже обрана, це не так уже й важливо.

Я не була зизоока, як Гульда, не супилася вічно, як Шунаміт, і брови мала не ледь помітні, як у Беки, але була незавершена. Обличчя моє було схоже на печиво з очима-родзинками й зубами з гарбузового насіння, яке готувала для мене Зілла, моя улюблена Марфа. Утім, хай і не надто вродлива, я була дуже-дуже обрана. Не лише для того, щоб стати дружиною Командора — насамперед я була обрана Табітою, моєю матір'ю.

Ось що Табіта часто мені розповідала:

— Я пішла прогулятися до лісу й надибала зачарований замок. У ньому було замкнено багато дівчаток, у них не було матерів, і злі відьми наклали на них свої чари. Я мала чарівну каблучку, яка відчинила двері замку, але врятувати могла лише одну дівчинку. Тож я роздивилася всіх гарненько, а тоді з усього натовпу обрала тебе.

— А що було з іншими? — питала тоді я. — З іншими дівчатками?

— Їх урятували інші матері, — відповідала вона.

— Вони теж мали чарівні каблучки?

— Авжеж, люба моя. Щоб стати матір'ю, обов'язково мушиш мати чарівну каблучку.

— А де та каблучка? — запитувала я. — Де вона зараз?

— Тут, у мене, — відповідала Табіта, показуючи на середній палець на лівій руці, який вона називала «сердечним». — Та моя каблучка могла виконати лише одне бажання, і я використала його на тебе. Тож зараз це звичайна, буденна материнська прикраса.

Тут мені дозволялося приміряти каблучку — золоту, з трьома діамантами: великим і двома маленькими обабіч. З вигляду було схоже, що вона й справді могла колись бути чарівною.

— То ти підняла мене і понесла? — запитувала я. — Геть із лісу?

Я знала цю історію напам'ять, але мені подобалося знову й знову слухати її.

— Ні, люба моя, ти тоді вже була надто велика. Якби я тебе понесла, то почала б кашляти, і відьми нас почули б. — Я знала, що все так і було, бо вона й справді часто кашляла. — Тож я взяла тебе за руку, ми тихенько вийшли із замку, так, щоб відьми не чули. Обидві шепотіли: «Тсс, тсс...» — Тут вона підносила пальця до вуст, і я повторювала за нею, з насолодою промовляючи те «Тсс, тсс...». — А тоді ми дуже швидко побігли через ліс, подалі від злих відьом, бо одна з них таки помітила, як ми виходимо. Ми бігли, бігли, потім сховалися у дуплі дерева. Це було дуже небезпечно!

Я справді невіразно пригадувала, як бігла через ліс і хтось тримав мене за руку. Чи ховалася я в дуплі? Здавалося, що десь таки ховалася. То, може, все це й було правдою.

— А тоді що сталося?

— А тоді я привела тебе до цього чудового будинку. Хіба ж ти тут не щаслива? Ми тебе так плекаємо, всі ми! Правда ж, нам обом пощастило, що я тоді обрала тебе?

Я пригорталася до неї, притулялася головою до її худого тіла, відчуючи горбочки ребер. Вона обіймала мене, я притискала вухом до її грудей і чула, як калатає всередині серце — здавалося, воно билось все швидше, наче вона із хвилюванням чекала на мою відповідь. Я знала, що відповідь ця має владу — я могла зробити так, щоб вона усміхнулася або ж ні.

Що я могла сказати, окрім «так» і «так»? Так, я була щаслива. Так, мені поталанило. І це була щира правда.

3

Скільки мені тоді було? Років шість або сім. Мені нізвідки це знати, бо я не пам'ятаю себе доти.

Я дуже любила Табіту. Вона була гарна, хоч і дуже худа, і годинами бавилася зі мною. У нас був ляльковий будиночок, дуже схожий, власне, на наш будинок: з вітальнею, їдальнею і великою кухнею для Марф, з батьківським кабінетом, де були письмовий стіл та книжкові полиці. Всі маленькі книжечки на полицях були порожні. Якимось я спитала, чому всередині нічого немає — чомусь відчувалося, що на сторінках мають бути якісь позначки. Мати відповіла, що книжки — це прикраси, як вази з квітами.

Скільки ж їй довелося брехати задля мого добра! Щоб захистити мене! Але їй це вдавалося, вона була дуже винахідлива.

На другому поверсі будиночка були чудові великі спальні із завісками, шпалерами й картинами (гарні картини — фрукти й квіти), на третьому — менші спальні, а ще п'ять ванних кімнат на весь будинок, хоча одна з них була дамською вбиральнею (Чому вона так називалася? Що в ній було особливого?), і погріб для харчів.

У нас були всі потрібні ляльки — мати у блакитній сукні Дружини Командора, маленька дівчинка з трьома сукнями (рожевою, білою й сливовою, як у мене), три Марфи у блякло-зеленому й фартухах, Хранитель Віри в кептарі, аби водити авто й косити газон, двоє Янголів на вході з мініатюрною пластиковою зброєю, щоб ніхто не зміг увійти і зашкодити

нам, і лялька-батько у випрасуваному однострої Командора. Говорив він мало, але багато ходив туди-сюди, сидів у голові обіднього столу, Марфи приносили йому всілякі наїдки на тацях, а тоді він ішов до свого кабінету й зачинявся там.

У цьому лялька-Командор був точнісінько такий, як мій батько, Командор Кайл: він усміхався мені, питав, чи я була чемна, а тоді зникав. Тільки от чим зайнятий у своєму кабінеті ляльковий Командор, я бачила: він сидів за столом над своїм Компумовом і стосом паперів. А от що робив мій справжній батько, я знати не могла: мені заборонено було до нього заходити.

Говорили, що він займається дуже важливими справами, як усі чоловіки, і справи ці занадто серйозні, аби дозволити жінкам втручатися, бо жінки мають менший мозок, нездатний на великі думки, якщо вірити Тітці Відалі, котра викладала нам релігію. «Це все одно, що намагатися навчити кицьку плести гачком», — так казала Тітка Есті, яка викладала рукоділля, і ми сміялися, бо ж це така маячня! У кішки навіть пальців немає!

Отже, чоловіки мали в головах щось подібне на пальці, такі пальці, яких не було у дівчат. Тітка Відала казала, що це все пояснює і запитань у нас бути не може. Її уста міцно стулялися, зачиняли інші можливі слова. Я знала, що інші слова мають бути, бо ж навіть із тією кицькою щось було не так. Кицьки не хочуть плести гачком. І ми не були кицьками.

Заборонене відкрите для уяви. Тітка Відала говорила, що саме тому Єва з'їла яблуко пізнання — надто багату мала уяву. Тож є такі речі, яких краще не знати. Інакше тобі пелюстки пообривають.

У наборі до лялькового будиночка була лялька Служниці у червоній сукні, з чималим черевом і білим капелюшком, що ховав обличчя, хоча мати казала, що нам у домі Служниця не потрібна, бо ми вже маємо мене — не годиться бути жадібними і хотіти отримати ще одну дівчинку. Тому ми загорнули Служницю у шовковий папір, і Табіта сказала, що згодом